

SMĚRNICE PRO TVORBU A ŘEŠENÍ KŘÍŽOVEK

III. REGULATIVNÍ ČÁST

Preamble

Regulativní část Směrnic navazuje na Popisnou a Speciální část a rozšiřuje požadavky na křížovky ve všech křížovkářských soutěžích svazu.

§ 201 Základní součásti křížovky

Křížovka nemusí nutně obsahovat všechny základní vyjmenované součásti, musí však obsahovat ty součásti, které jsou nezbytné k jejímu vyřešení.

Oddíl první

VÝRAZY

§ 202 Jazyková a věcná správnost vpisovaných výrazů

(1) Každý vpisovaný výraz musí být v souladu s požadavky jazykové správnosti, pokud se nejedná o alternativu s odlišnou, třeba i v křížovce neuvedenou specifikací, nebo pokud není v legendě povinně specifikováno jinak (např. odkazem na staré prameny – viz aktuální Přílohu Směrnic Prameny v korespondenčních křížovkářských soutěžích ČSHAK).

Komentář: Zásada jazykové správnosti platí samozřejmě i pro použité cizojazyčné výrazy. Zde samozřejmě platí soulad s gramatickými pravidly příslušného jazyka. Některé jazyky (např. angličtina) nemají na rozdíl od češtiny samostatné písmeno CH. Tato specifika jsou popsána v Příloze Směrnic *Písmenné znaky*.

(2) Každý vpisovaný výraz musí být v souladu s požadavky věcné správnosti, pokud dřívější věcný význam není vhodným způsobem specifikován v legendě. Priorita pramenů pro věcnou stránku není stanovena.

(3) Každý vpisovaný výraz musí být doložen knižním tištěným pramenem, nebo v rámci zadání jmenovaným elektronickým pramenem v souladu s aktuální Přílohou Směrnic Prameny v korespondenčních křížovkářských soutěžích ČSHAK.

(4) Pro posuzování jazykové správnosti českého výrazu jsou rozhodující normativní jazykové příručky (NJP) – viz aktuální Přílohu Směrnic Prameny v korespondenčních křížovkářských soutěžích ČSHAK. Za jazykově správný se považuje i výraz lišící se od podoby uvedené v NJP, je-li uveden v jiném prameni vydaném po 1. 1. 1960.

(5) Není-li vpisovaný výraz uveden v žádné NJP, lze ho užít v podobě doložené jakýmkoli jiným tištěným knižním nebo elektronickým pramenem.

*(6) Pokud je užít výraz ze **staršího pramene** (před rokem 1960), platí příslušná ustanovení aktuální Přílohy Směrnic Prameny v korespondenčních křížovkářských soutěžích ČSHAK.*

Komentář: Ustanovení ve spojitosti s citovanou Přílohou Směrnic umožňuje v křížovce užít i jazykově či věcně překonané výrazy, jsou-li obeprány vhodnou legendou s příslušnou specifikací.

*(7) Je-li starší pramen vydán po 1. 1. 1960 znovu jako **reprint** (včetně elektronických verzí), pohlíží se na tento reprint jako na dílo vydané před rokem 1960, tj. jako na starší pramen.*

Komentář: Reprint je pouze technickou záležitostí (kopií) a nic nemění na skutečnosti, že dílo vychází z gramatických pravidel platných v době původního vydání. U reprintu tedy rozhoduje původní datum vydání. Pozice starých pramenů je popsána v citované Příloze Směrnic *Prameny v korespondenčních křížovkářských soutěžích ČSHAK*. V ní je mimo jiné popsána problematika kartotéky novočeského lexikálního archivu (NLA).

§ 203 Základní tvar vpisovaného výrazu

Podstatná jména, přídavná jména, zájmena a číslovky musí být uváděny v základním tvaru (viz Popisnou část Směrnic), tj. v 1. pádu jednotného nebo množného čísla. Základním tvarem u sloves je infinitiv. Základní tvar není vyžadován u zvrtných zájmen a pádových otázek. O základním tvaru nehovoříme ani u příslovčí, předložek, spojek, částic, citoslovčí a ustrnulých slovních tvarů. V základním tvaru nemusí být ustálené pojmy a ustálená spojení výrazů. Požadavek základního tvaru se vztahuje i na cizojazyčné výrazy.

Komentář: Výjimkou ze základního tvaru jsou zvrtná zájmena (SE, SI, SOBĚ, SEBE a jejich nářeční varianty) a pádové otázky, jejichž taxativní výčet uvádíme: KDO, CO, KOHO, ČEHO, ČÍ, KOMU, ČEMU, O KOM, O ČEM, KÝM, ČÍM.

U sloves se připouští všechny tvary infinitivů, tj. -T, -TI a v některých případech -CT, -CI.

Za povolené výrazy se považují vedle ustrnulých tvarů i další jednoslovné ustálené pojmy, často výrazy odvozené z podstatných jmen a mající platnost příslovce (přísluvečného určení), byť z formálního hlediska jde o výrazy v pádu např.: ANNO (roku), SILOU (mocně, mocí, silně, mermomocí); obdobně: ODHADEM (pomocí tipování), či výrazy zastupující určitý slovní obrat: PEREAT! (ať zhyne!). U slov s platností příslovce jde zpravidla o příslovce způsobu, míry nebo příčiny, kterému přísluší otázka „jak?“. Je třeba vždy přihlížet ke kontextu: je rozdíl např. mezi „útočit SILOU“ (tj. jak, jakým způsobem) a „zabývat se SILOU působící na povrch“ (tj. čím, 7. pád); obdobně: ODHADEM: „zjistit vzdálenost ODHADEM“ (tj. jak, pomocí odhadování) versus „rozdíl mezi jeho a jejím ODHADEM“ (7. pád).

Obdobný přístup se aplikuje u ustálených spojení výrazů (viz § 207).

Pravidlo o přípustnosti použití slov pouze v předepsaném tvaru platí i pro cizojazyčná (překladová) slova. Nelze proto použít v křížovce např. anglické slovo WROTE, protože jde o minulý čas slovesa TO WRITE. Zde je namísto upozornit, že anglická slovesa lze používat s pomocným slůvkem TO i bez něho (např. TO LOVE i LOVE – milovat). Podstatná jména v jazycích, užívajících určité či neurčité členy, lze psát s těmito členy i bez nich, avšak v souladu s gramatickými pravidly příslušného jazyka (např. nelze psát A BOOKS – knihy, neboť neurčitý člen v angličtině se pojí pouze s jednotným číslem; podobně nesprávně by bylo AN BOOK – kniha, neboť člen AN se používá jen tehdy, následuje-li podstatné jméno začínající při výslovnosti samohláskou). Velkou obezřetnost například vyžadují latinská slovesa (případně

slovesa z některých dalších jazyků), jejichž slovníkový tvar není většinou uveden v základním tvaru (infinitivu).

§ 204 Odvozování slov

(1) *Je-li vpisovaný výraz utvořen běžně, přirozeně a pravidelně podle zákonitostí spisovného jazyka, a je tedy odvozen od výrazu považovaného za jazykově správný, je považován rovněž za správný. **Platné je pouze takové odvozování, které nelze zpochybnit.** Proto je odvozování možné jen v případech, kdy je doloženo **jednoznačné gramatické pravidlo**. Tímto způsobem lze například odvozovat:*

- a) tvary množného čísla;*
- b) rody přídavných jmen, číslovek a zájmen, nejsou-li přímo uvedeny v NJP;*
- c) druhý a třetí stupeň přídavných jmen a příslovcí, nejde-li o případy nepravidelného stupňování;*
- d) přídavná jména od některých sloves vyjadřujících aktivní činnost, nejsou-li uvedena přímo v NJP;*
- e) přídavná jména od podstatných jmen, nejsou-li uvedena v NJP;*
- f) přídavná jména přivlastňovací; nelze však použít přivlastňovací genitivu, pokud nejsou součástí spojení v základním tvaru, nebo pokud se nejedná o samostatné názvy;*
- g) slovesa a přídavná jména vytvořená ze sloves s předponou NE-; u jiných slovních druhů je pro použití předpony NE- vyžadován přímý doklad;*
- h) jmenné tvary přídavných jmen;*
- i) římská čísla v souladu s Přílohou Směrnice Číslo psaná v římských číslicích.*

Komentář: Regulace odvozování výrazů je obecně dána zejména nutností omezit neřízenou samotvorbu autorů křížovek a vymezit prostor, v němž se mají pohybovat řešitelé. Pokud se autor rozhodne pro užití odvozených výrazů, musí tak učinit s vědomím, že řešitel potřebuje pevné opěrné body. Křížovkářská tvorba vychází především z doložitelnosti všech výrazů a v případě odvozování z přirozených mluvnických principů tvorby slov a jejich reálné existence v českém jazykovém prostředí, což mnohdy přesahuje možnosti běžných jazykových příruček. Protože jazykové příručky neobsahují mnohá slova zejména cizího původu, lze v takových případech použít českých mluvnických pravidel, neexistují-li pro takový postup odůvodněné závažné pochybnosti.

a) Příklad odvozování množného čísla: SPAT (jednotka prostorového úhlu) – SPATY; STAT (jednotka aktivity) – STATY; TECIN (čínský gong) – TECINY; BELUGA (druh plachetnice) – BELUGY atd. Pro některá gramaticky nespecifikovaná slova cizího původu, např. z odborné terminologie, však takový způsob odvozování plurálu zřejmý není, mnohá mohou být dokonce nesklonná. Např. BALBIS (zvýšené místo pro hod diskem ve starém Řecku) – nejde o běžné slovo české slovní zásoby, a není zřejmé, zda (a pokud vůbec) má být plurál BALBY či BALBISY; UKE (obránce v džudu), ULU (druh sovy), SUBRI (šelma) apod. jsou dalšími případy, kdy plurál vůbec nemusí existovat a jeho samoučelnou tvorbu by pak bylo možné zpochybnit. Dalšími případy ovlivňující kvalitu či dokonce správnost křížovky mohou být **násilné plurály**

u výrazů, které charakterizují **jedinečnost**, např. NAPPISMUS (nauka o tektonických příkrovech) – nikoli tedy NAPPISMY; PERUN (slovanský nejvyšší bůh) – nikoli tedy PERUNI, PERUNOVÉ; SATURN (planeta) – nikoli SATURNY apod.

b) U odvozování rodových tvarů se vychází z obecně daných jazykových pravidel, a proto by zde neměly vznikat větší pochybnosti. Např. KRUTÝ – KRUTÁ, KRUTÉ, KRUTÍ; PRVÝ – PRVÁ, PRVÉ, PRVÍ; TAMHLETEN – TAMHLETA, TAMHLETO, TAMHLETI, TAMHLETY.

c) Stupňování přídavných jmen a příslovčí vychází z obecně daných jazykových pravidel (MLADÝ – MLADŠÍ – NEJMLADŠÍ; HRDĚ – HRDĚJI – NEJHRDĚJI). Pozornost zasluží nepravidelné stupňování (ZLÝ – HORŠÍ – NEJHORŠÍ), které vyžaduje přímý doklad.

d) Při odvozování přídavných jmen (neuvedených v NJP) od některých sloves je třeba zvláštní opatrnosti. Jako přirozené se jeví např. KONATI – KONANÝ, KONAJÍCÍ; BÍTI – BITÝ, BIJÍCÍ; NAKOUŘITI – NAKOUŘENÝ; PÍTI – PITÝ, PIJÍCÍ; nikoli však SPÁTI – SPANÝ (dány jsou výrazy SPAVÝ, SPÍCÍ), BDÍTI – BDĚNÝ (dány jsou výrazy BDÍCÍ, BDĚLÝ), JÍTI – JITÝ, MÍTI – MITÝ (přirozené je pouze MAJÍCÍ), MÍVATI – MÍVANÝ, přirozené je pouze MÍVAJÍCÍ) apod.

Řada podstatných jmen má doložitelná související přídavná jména uvedená v NJP. Další odvozování u nich příslušné ustanovení Směrnic neumožňuje. Případné odvozování se týká jen přídavných jmen, jejichž varianty v NJP uvedeny nejsou. Např. PROPEN – PROPENOVÝ; ATROPIN – ATROPINOVÁ; ILAVA – ILAVSKÝ; nikoli však SAMEC – SAMECOVÝ či SAMCOVÝ, neboť přídavné jméno je již dáno jako SAMČÍ. Při odvozování je třeba se opřít o platné gramatické pravidlo, nejlépe podložené příklady z jazykových příruček, a vyhnout se nejasným případům. Některá existující zakončení přídavných jmen jsou natolik oborově speciální, že je nelze aplikovat jiným než předepsaným způsobem. Jedná se např. o známá chemická zakončení vystihující mocenství (vaznost) chemických prvků: -NÝ, -NATÝ, -ITÝ, -IČITÝ, -IČNÝ (-EČNÝ), -OVÝ, -ISTÝ, -IČELÝ. Lze např. použít výraz SIŘIČITÝ, odpovídající čtyřmocné síře, nikoli však výrazy SIŘISTÝ či SIŘIČELÝ, neboť sedmimocná a osmimocná síra reálně neexistuje. Taková zakončení, odlišná od běžného použití, nelze v žádném případě přenášet do jiných oblastí, např. CHATA – CHATNÝ, ALKAN – ALKANITÝ, TENIS – TENISTÝ, KLAVÍR – KLAVÍRNÝ, ČELO – ČELIČELÝ apod.

e) Odvozování podstatných jmen od jmen přídavných se myslí např. BOHATÝ – BOHATOST apod., odvozování podstatných jmen od sloves se myslí např. SVÍTIT – SVÍCENÍ apod.

f) Přídavná jména přivlastňovací se tvoří pravidelným způsobem, tj. od životných podstatných a vlastních jmen, např. HUSOVO, OTCOVY, VAZALOVY apod. Směrnice však neumožňují použití přivlastňovacích genitivů (tj. 4. pádů), např. KOMENSKÉHO, PALACKÉHO apod., s výjimkou případů, kdy jsou tato slova součástí spojení v základním tvaru (KOMENSKÉHO SPISY), nebo jsou samostatným názvem (PALACKÉHO – název ulice). U zvířat se přídavná jména přivlastňovací, tvořená pomocí koncovek -ŮV, -OVA, -OVI, -OVY, -IN, -INA atd., používají jen ve zvláštních případech, kdy se jedná o zcela konkrétní zvíře (např. domácího mazlíčka); dává se přednost běžným tvarům přídavných jmen jako PSÍ, ORLÍ, KOČIČÍ, SURIKATÍ, BARAKUDÍ apod.

g) V pořádku je odvozování např. NEDĚLAT, NEVYKONANÝ. Ustanovení má samozřejmě na mysli slovesa a přídavná jména, která nejsou předponou NE- již opatřena, takže například od slova NEPĚKNÝ nelze již dále odvozovat slovo NENEPĚKNÝ. U tvarů příslovčí jako např. NEČILE by byl požadován přímý doklad.

h) Jmenné tvary se nesmějí mechanicky zaměňovat s přičestím trpným. Proto je třeba, aby autoři i řešitelé byli s problematikou jmenných tvarů dobře seznámeni.

i) Správná standardní tvorba římských čísel je uvedena v Příloze Směrnic *Čísla psaná v římských číslicích*.

(2) *Odvozovat v žádném případě nelze:*

- a) zdrobněliny a přechylování podstatných jmen, předponová slova a přípony sloves vyjadřující násobnost; pro tyto případy je vždy vyžadováno přímé doložení výrazu;*
- b) základní tvar od slov, která nejsou v základním tvaru, nebo se nejedná o stejný slovní druh; rovněž nelze odvozovat základní tvar v jednotném čísle od základního tvaru v množném čísle s výjimkou případů, kdy je známo pravidlo takového odvozování; lze však odvozovat množné číslo z čísla jednotného v případech, kdy je zřejmý rod a skloňování výrazu;*
- c) počestěnou podobu ženských jmen s koncovkou –OVÁ; užít přechýlený i nepřechýlený tvar lze užít jen na základě přímého doložení pramenem;*
- d) analogické výrazy z hesel, v nichž jsou uvedeny výrazy s dodatky ap., apod., atd., aj.;*
- e) části slov (předpony, přípony, části složených slov) se vždy zapisují s tiretem, není-li přímý doklad užití bez tiretu. Nejsou povoleny přípony kmenotvorné a tvarotvorné (koncovky);*
- f) výrazy bez předpony NE- z výrazů s touto zápornou předponou;*
- g) složená slova (je vyžadován přímý doklad).*

Komentář: Výčet omezení není a zřejmě ani nemůže být taxativní. Vždy je třeba mít na paměti obecné ustanovení odstavce 1, podle něhož je platné pouze takové odvozování, které nelze podle platných pravopisných pravidel zpochybnit.

a) Díky tomu, že existuje řada koncovek pro tvorbu zdrobnělin (-ÍK, -ÍNEK, -ÍČEK, -INKA, -IČKA atd.), není jednotné pravidlo, jak přiřazením koncovky odvodit zdrobnělinu, která je v české slovní zásobě užívaná, přestože není podchycena v pramenech. Povolení odvozování by umožňovalo nekontrolovanou samotvorbu v kombinacích základních podob a zdrobnělinových koncovek a dále při tvorbě násobných zdrobnělin (TAŤULILILÍNEK, MALILILILINKÝ). Při takovém odvozování by řešitel neměl pevnou oporu, což zejména v soutěžích představuje nejistotu. Proto Směrnice vyžadují přímý doklad, stejně jako u dalších jmenovaných položek, včetně sloves vyjadřujících násobnost, kde by při neregulované samotvorbě mohlo docházet zejména u výrazů vyjadřujících násobnost (např. slovesa končící na –VÁVÁVAT, –VÁVÁVÁVAT apod.).

b) Podle tohoto ustanovení např. z textu „... *obrazy Matala*“ nelze odvozovat jméno malíře, protože převod do základního tvaru není jednoznačný – mohl by být MATAL, MATALO apod. Stejně tak z textu „... *Jiráskovo dílo*“ nelze odvozovat jméno autora JIRÁSEK, protože mezidruhový převod není jednoznačný pro možnost jmen JIRÁSKO, JIRÁSKA apod. Naproti tomu z výrazu např. ALKINY lze odvodit výraz ALKIN, neboť chemické pravidlo pro tuto skupinu uhlovodíků předepisuje zakončení –IN. Podobně např. LAURÁTY (soli kyseliny laurové) lze převést do jednotného čísla na LAURÁT. Rovněž např. z výrazu THIOALKOHOLY lze odvodit

výraz THIOALKOHOL, neboť o tvaru rozhoduje druhá část složeného slova (–ALKOHOL), jejíž skloňování je známé.

Zvláštní obezřetnosti je třeba u výrazů, které svou podobou „klamou“ a svádí tak k nesprávnému odvození. Např. výraz SIFAKA (madagaskarská poloopice) se tváří (podobně jako třeba KOALA) jako výraz ženského rodu, ve skutečnosti je rodu mužského a množné číslo tak nelze odvodit jako SIFAKY, ale jen jako SIFAKOVÉ (podobně jako KOALOVÉ).

c) Lze použít jen přímo doložené podoby ženských příjmení, např. KARENINA i KARENINOVÁ, BARDOT i BARDOTOVÁ aj.; z čínského jména např. LI nelze bez přímého dokladu použít odvozeninu LIOVÁ.; stejně tak nelze pro křížovkářské účely utvořit (bez dokladu) např. ze jména zpěvačky PINK jméno PINKOVÁ; obdobně jméno LOLLOBRIGIDA nelze účelově přechýlit na LOLLOBRIGIDOVÁ či LOLLOBRIGIDAOVÁ. Je třeba si stále uvědomovat, že **křížovkáři si výrazy nevymýšlejí, ale používají je podložené výskytem v našem jazykovém prostředí**. Pokud se ani v českém jazykovém prostředí nevyskytuje např. jméno PINKOVÁ či LOLLOBRIGIDOVÁ apod., nelze je pro účely křížovek uměle vytvořit. I některé známé české celebrity (či ženy s českými kořeny) nepoužívají přechylovaná příjmení (režisérka Alice NELLIS, bikerka a cyklokrosařka Kateřina NASH, sportovní střelkyně Kateřina EMMONS aj.), a tudíž nelze účelově odvozovat tato jména s koncovkou –OVÁ (Nellisová, Nashová, Emmonsová) bez přímého dokladu.

d) Např. v publikacích Knappové jsou uvedeny výčty domáckých podob jmen zakončené někdy dodatkem ap., apod., atd., nebo aj. To neznamená, že si autor nebo řešitel může nějakou domáckou podobu sám vymyslet. U některých citoslovcí, např. v SSJČ (TRR, TRRR atd.), je uvedeno aj., což neznamená, že autor nebo řešitel může další výrazy této řady bez doložení pramenem libovolně používat (TRRRRR, TRRRRRRRRRRRRRRR), neboť pro takové odvozování není zavedené gramatické pravidlo. V některých případech totiž vůbec není jasné, kam až by v odvozování mohl autor zajít – viz např. v SSJČ heslo TRARA, TRARÁ, TRÁRÁ, TRARARA, TRARARÁ, TRATA, TRATÁ, TRATATA, TRATATÁ, TRATADATÁ, TRATARATA, TRATARATÁ, TRÁTRÁ ap. Pokud by takové odvozování nebylo regulováno, mohl by autor díky „ap.“ používat např. nedoložené a gramatickým pravidlem nespecifikované výrazy jako TRÁTATRÁ, TRATRÁ, TRATADÁTÁ, TRARÁRÁ, TRATÁTA apod. Z tohoto důvodu je regulace potřebná.

e) Příkladem nepovolených tvarotvorných přípon mohou být koncovky -ŮM, -AMI, -AJÍ apod. Příkladem povolených přípon jsou: -E, -EC, -EČEK, -EČKA, -EČKO, -ÉČKO, -EJI, -ĚJI, -EJŠÍ, -ĚJŠÍ, -EK, -EN, -ENI, -ENKA, -ENO, -ENY, -ĚNÝ, -ER, -EŽ apod. Příklady povolených zakončení: -É, -EA, -ECI, -EL, -ELNÝ, -ÉRNÍ, -ES, -ETA, -EUM atd.

Příklady povolených částí složených slov: AUTO-, AERO-, MALO-, TELE-, PARA-, DE-, ANA-, RE-, POLO-, XERO- atd.; -FILNÍ, -FOBNÍ, -METR apod.

V některých případech odborná chemická literatura dokládá seznamy předpon či přípon bez tiretu pro určité skupiny chemických látek, např. AMINO, AZO, BENZO apod. Takto doložené výrazy lze psát bez tiretu.

f) Nelze odvozovat např. z výrazu NELIDA výraz LIDA; dále např. NECITA – CITA, NECEKAT – CEKAT, NEDUTAT – DUTAT, NEDOSUDEK – DOSUDEK, NEDUH – DUH, NEPLECHA – PLECHA apod. Vždy je v takových případech nutný přímý doklad.

g) Složená slova vyžadují přímý doklad. Podle tohoto ustanovení je VODOHOSPODÁŘ v pořádku, nedoložený VODOEKONOM či VODOPRÁVNÍK nikoli.

(3) *V případně pochybností o správnosti odvozování má strana, která užila odvozený výraz, **důkazní povinnost**.*

Komentář: Řešitel má právo zpochybnit autorem odvozený výraz, a naopak, autor má právo zpochybnit výraz, který řešitel odvodil tak, že se liší od správného autorského řešení. Při uplatnění těchto pochybností je třeba, aby protistrana správnost odvození prokázala, například poukazem na gramatické pravidlo, nebo dohledáním přímého dokladu.

§ 205 Odvozování zkratk a značek

Zkratky a značky nelze (s výjimkou iniciálových zkratk jmen osob) samovolně vytvářet, vždy musí být doloženy pramenem. Pokud jsou součástí zkratk tečky, nelze je bez doložení vynechat. Tečky ve zkratkách mohou být vpisované jako samostatné znaky, nebo jako doplňky písmenných znaků (§ 214). Státní poznávací značky (SPZ) odvozovat nelze.

Komentář: Použitelné SPZ motorových vozidel vyžadují vždy přímý doklad, protože značka musí být reálně existující (přidělená), nikoli jen teoretická. Oficiální SPZ uvádí např. svazová publikace *Pomůcky pro hádankáře a křížovkáře*, svazek 1, Země (2014).

§ 206 Odvozování iniciálových zkratk

(1) Iniciálové zkratky jmen osob lze vytvořit a použít jen za předpokladu, jde-li o spojení jmen (včetně uměleckých pseudonymů a jmen) v daném pořadí a s příjmením (příjmeními) na konci, bez dalších pomocných znaků (tirety, uvozovky, apostrofy aj.), přídomků a samostatných nejmenných výrazů (předložky, spojky, výrazy typu Mac, Ibn, Abd El, O' apod., tituly, specifikace jr., st., ml., římská čísla označující pořadí panovníků stejného jména atd.). Přímou a řádně doloženou iniciálu s těmito pomocnými znaky a výrazy (např. přídomky) však použít lze. Jsou-li takové pomocné znaky či nejmenné výrazy nedílnou součástí příslušného jména, nelze iniciálovou zkratku vytvořit po jejich vynechání.

Komentář: Odvozování iniciálových zkratk má některá svá specifika, a proto je jim věnován samostatný paragraf. Pravidla v §§ 205 a 206 byla vytvořena a formulována pro účely těchto Směrnic. Podle obecnějšího § 205 lze užít iniciály jak s tečkami mezi písmeny, tak bez nich (TGM i T.G.M.)

Lze vytvořit iniciály z uměleckých pseudonymů, např. LB – Lucie Bílá, JV – Jaroslav Vrchlický i EF – Emil Frída (vlastní jméno Vrchlického). Příkladem doložitelných (a tudíž použitelných) iniciál zahrnujících pomocné znaky může být JPS nebo J-PS (Jean-Paul Sartre). Příkladem **doložitelných iniciál s přídomky a nejmennými výrazy** může být např. LvB (Ludwig van Beethoven) či EvD (Erich von Däniken), ale také MJH (Mistr Jan Hus).

Nelze však účelově vytvářet iniciály ze sekvencí jmen, které obsahují pomocné znaky jako tirety, uvozovky, apostrofy aj.) a **nejmenné výrazy** jako předložky (z, ze, de apod.), **spojky** (např. a, i), **tituly** (např. Lord, Sir, hrabě, kníže apod.), **různé specifikace** (např. ml. – mladší, st. – starší, jr. – junior), **římská čísla** označující pořadí panovníků stejného jména (Ludvík XIV., Přemysl II. Otakar), **nejmenné součásti jmen** (Mac, Ibn, Abd El, O' apod.), **šlechtické predikáty** (van de, de la apod.). **Nelze tedy uměle (bez doložení) vytvořit iniciály typu** např. JŽZT – Jan Žižka z Trocnova (lze však vytvořit JŽ, protože lze doložit pořadí jmen Jan Žižka, kdy přídomek „z Trocnova“ se v pramenech neuvádí, není tudíž nedílnou součástí jména), VVG

– Vincent van Gogh (nelze ani VG, neboť přídomek van je nedílnou součástí jména), POT, PO'T – Peter O'Toole, PMC – Paul McCartney (nelze ani PC po nepovoleném vypuštění Mac), Leonardo DiCaprio – LDC (nelze ani LC), Alexandre Dumas st. = ADS apod. Iniciály takových typů by bylo možné použít **jen přímým doložením iniciálové zkratky**.

Z ustanovení dále plyne, že se nepřipouští tvorba iniciálových zkratk u jmen s příjmením na začátku v přirozeném pořadí (např. čínská a jiná asijská jména).

(2) Lze použít iniciálové zkratky tvořené domácími jmény nebo počestnými rodnými jmény, která jsou doložitelně spojena s příjmeními osob.

Komentář: V běžném slovním projevu se často vedle základních podob rodných jmen doložitelně používají jejich domácí podoby. Ty lze promítnout i do tvorby iniciál. Příkladem správného odvození může být BC – Bill Clinton, BD – Bob Dylan, SR – Saša Rašilov, PN – Pepa Nos.

Někdy je rodné jméno známé zahraniční osobnosti počestněno, např. FRIEDRICH ENGELS – BEDŘICH ENGELS. Pokud je taková posloupnost variant jmen doložena, lze užít iniciály FE i BE.

(3) Iniciálové zkratky lze vytvořit i z neúplné sekvence jmen, je-li řádně doložena.

Komentář: V běžném slovním projevu se pro jednoduchost často neužívají kompletní jména osob, ale jména zjednodušená, redukována. Lze použít např. MSG (Michail Sergejevič Gorbačov) i MG (Michail Gorbačov); GHWB (George Herbert Walker Bush) i GB (George Bush); SD (Salvador Dalí, přestože jeho celé jméno je Salvador Domingo Felipe Jacinto Dalí y Domènech, Marquis of Dalí de Púbol); KS (Karel Schwarzenberg, přestože jeho celé jméno je Karel Jan Nepomuk Josef Norbert Bedřich Antonín Vratislav Menas kníže ze Schwarzenbergu); WC a WCH (Winston Churchill), ale i WLSC a WLSCH (Winston Leonard Spencer Churchill), ale nelze WLC, WLCH, WSC, WSCH účelovým (tj. bez dokladu) vynecháním některých jmen atd.

(4) Připouštějí se jen takové iniciálové zkratky, které nepřevyšují délku 4 písmenných znaků.

Komentář: Smyslem tohoto ustanovení je usměrnit a zredukovat tuto skupinu limitovaných výrazů.

§ 207 Spojení výrazů

(1) Spojení výrazů je samostatným (jediným) vpisovaným výrazem, sestaveným z tzv. dílčích výrazů, které odpovídají charakteristikám pro vpisované výrazy (viz Popisnou část Směrnic).

(2) Obsahuje-li spojení výrazů více slov, pro něž je předepsán základní tvar, musí být v předepsaném tvaru užito slova, které je významově základem spojení.

(3) Předepsaného základního tvaru nemusí být užito:

- a) u víceslovného číslovkového, příslovečného, předložkového a spojkového výrazu, uvádí-li jej normativní jazyková příručka (NJP);

- b) u spojení doloženého jazykovědným pramenem, pokud by se převedením do předepsaného tvaru změnil jeho význam;
- c) u pádových otázek.

(4) Spojení výrazů musí tvořit logický, reálně možný pojmenovací celek, nikoli však větu slovesnou či větný celek. Toto spojení musí mít reálný věcný smysl. Ustálené spojení, např. spojení z odborné terminologie, se nazývá **těsné spojení**.

(5) V přiřazovacím spojení musí být dílčí výrazy vpisovaného výrazu odděleny čárkou, nebo spojeny spojkou v souladu s gramatickými pravidly.

(6) U spojení obsahující určitý nářeční výraz musí být všechny použité dílčí výrazy ve stejném nářečí.

(7) U těsných spojení (např. přívlastku a podstatného jména) nelze taková spojení nepřírozeně rozpojit, aniž by tomu byla přizpůsobena legenda při zachování výstižnosti.

Komentář:

Spojení výrazů je chápáno jako jeden jediný vpisovaný výraz, ovšem složený z **výrazů dílčích**. Pokud se dílčí výraz shoduje s některým samostatným vpisovaným, tajenkovým nebo jiným dílčím výrazem, nejde sice o chybu (dvojití užití), ale chápe se to zpravidla jako zápor křížovky (viz dokument *Kritéria kvality křížovek*). To, že se spojení výrazů pokládá za jediný vpisovaný výraz, má svůj význam též např. pro počítání vpisovaných výrazů pro účely hodnocení průměrné délky výrazů a pro stanovení rozsahu prací v soutěžích.

Směrnice stanovují, že spojení výrazů musí mít smysl a oporu v realitě. Spojovat lze slova, jejich části, čísla, značky a zkratky, a to jak výrazy stejného druhu, tak i různé druhy výrazů navzájem (slovo s číslem, značkou či zkratkou apod.). Příklady: ROVNÁ CESTA, OTEC A MATKA, AB- A DE- (přejaté přípony ve významu od-), PŘÍPONA -ÍŘ, 17.11.1989 (datum sametové revoluce); 1.1.1993 (datum vzniku ČR), 5 cm, OBČAN USA apod.

Spojení výrazů musí tvořit logický, reálně možný pojmenovací celek (např. JETI AUTEM, nikoli JETI KLADIVEM, HUSTÝ DÉŠŤ, nikoli ZAMILOVANÝ DÉŠŤ, OTCOVO AUTO, nikoli HROZNÝŠOVO AUTO (= hadí limuzína), ČERVENÉ PARAPLE, nikoli ČERVENÁ BĚLOBA). Nelze použít ani větu či větný celek (např. OTEC JEDE, BUDE PRŠET, TRAKTORY VYJELY DO POLÍ), samozřejmě nejedná-li se o název.

Pro názornost uvádíme schematický přehled druhů spojení výrazů (pojmenovacích celků):

1. spojení mluvnické, tj. spojení slov mající platnost:

- slovesa (KONAT SE, SEDAT SI)
- číslovky (PO DESÁTÉ, PO DVOU)
- příslovce (OD OKA, MINULÉHO ROKU)
- předložky (ZA ÚČELEM, VZHLEDEM K)
- spojky (PŘESTO VŠAK, JAKOŽ I)

2. spojení těsné

- souslovné, mající význam předmětu (BĚŽÍCÍ PÁS, HLAVA VÁLCE, VLČÍ MÁK, JELEN SIKÁ), děje (DĚLAT DOBROTU), jevu či jiné okolnosti (PODSTATNÉ JMÉNO, KUŘÍ OKO, LEHKÁ ATLETIKA)

- jiné frazeologické, např. rčení a ustálené slovní obraty (MÍT ZA LUBEM, ANI ZA MÁK, BÝT K SVĚTU, BÝT NA HOLIČKÁCH, EO IPSO, AB OVO, PÁTÉ KOLO U VOZU, POSTAVENÍ MIMO HRU)

3. spojení volné

- větné (ORAT POLE, NEMÍT PENÍZE)
- určovací (LÁHEV MLÉKA)

4. spojení přiřazovací

je spojení výrazů s využitím spojky a interpunkce, např. OREL A SOKOL – *dravci*; OTEC I MATKA – *rodiče*; EMU A KOALA – *dva australské živočichové*; AB- a DE- *dvě přejaté předpony s významem od-* OREL, KÁNĚ A SOKOL – *tři draví ptáci*; OTEC, MATKA A DĚTI – *rodina*; MALÝ, ALE SILNÝ; atd.

Posledně jmenovanému spojení přiřazovacímu může odpovídat jen takové spojení, v němž se k sobě jednotlivé výrazy připojují podle takového kritéria, které určuje jejich příslušnost ke stejné skupině, k pojmově stejnému druhu výrazů, u kterého mají dílčí výrazy nějaký reálně možný společný základ, neboť jen tak může tvořit pojmenovací celek. Kritérium řazení musí být v souladu s požadavkem Směrnic logické, zřejmé a reálné, musí mít smysl a musí být vystiženo vhodným legendovým výrazem. Jednotlivé dílčí výrazy spojení přiřazovacího musí být odděleny čárkou nebo spojeny spojkou.

Někdy se určitá slova vyskytují pouze ve spojení. Např. HOKUS, MENT, LÁRY se užívají jen ve spojeních HOKUS POKUS, ANI MENT, LÁRY FÁRY. Samostatné použití takového slova bude však možné jen tehdy, zajistí-li autor jeho výstižnou legendu (např. TIRI = *část zpěvu rákosníka*; MENT = *část sousloví značícího nic*; LÁRY = *část sousloví vyjadřujícího plané mluvení*).

Vedle spojení vytvořeného výlučně ze slov, o němž bylo podrobně hovořeno, lze k vepsání užít i spojení slova (slov) s jiným výrazem (výrazy). Jde např. o výrazy 28. DUBEN, 48. ROČNÍK ČKL, BYDLET NA TŘ. SNP apod.

Do kategorie spojení výrazů patří i spojení čísel, k němuž není třeba dalších vysvětlivek. Postačí tyto příklady: 1+3=4; 2+2; 7x2, 7.2; 4*2; AxB; N! (faktoriál); XI–I=X; 1.1.2019, 2.XII.1805 (*datum bitvy u Slavkova*) apod.

Je třeba se zastavit u předepsaného základního tvaru spojení. Je zřejmé, že v křížovkách jsou povolena nejen spojení typu LEHKÁ ATLETIKA, ale i spojení typu MÍT DOVOLENOU, ŠATY SESTRY atd. Pro všechny dílčí výrazy těchto spojení jsou předepsány základní tvary, nicméně je jasné, že ve spojení nelze vždy u všech dílčích výrazů tyto základní tvary dodržet. V základním tvaru je pouze slovo, které je významovým základem takového spojení (MÍT, ŠATY) a tudíž můžeme hovořit i o základním tvaru slovního spojení.

Je třeba důsledně rozlišovat mezi spojeními v platnosti příslovčí a spojeními v pádech s předložkami. Např. obrat „OD OKA“ tj. „odhadem“ je v pořádku, zatímco „OD OKA (mu ukápela slza)“, tj. „z *orgánu zraku*“, nelze použít. Obdobně „(jít na něco) OD LESA“ (ve významu „*zchytra*“) je s touto legendou v pořádku, zatímco „OD LESA“ ve smyslu (a s legendou) „*z prostoru před stromovým porostem*“ použít nelze.

Ustanovení ukládá v zájmu výstižnosti a unikátnosti dbát na **celistvost** těsných spojení. Nelze tak například použít výraz OKO pro jedovatou bylinu VRANÍ OKO s legendou „*jedovatá bylina*“. Rovněž nelze použít legendu „*druh oka*“ pro vpisovaný výraz VRANÍ, SOKOLÍ, TYGRÍ, BOŽÍ; „*druh krávy*“ – STRAKATÁ, JALOVÁ; „*druh kelímku*“ – PLATINOVÝ, PORCELÁNOVÝ, NÁPOJOVÝ, „*druh nápoje*“ – MLÉČNÝ, ALKOHOLICKÝ, PERLIVÝ apod. Takto tzv. **odtržené**

přívlastky nelze s uvedeným typem legendy použít. Pro tyto vpisované výrazy je třeba užít jinou legendu, např. PLATINOVÝ – „vyrobený z platiny“, SOKOLÍ – „týkající se dravého ptáka“ apod. Ze stejného důvodu nelze použít např. legendu „druh husy“ – DOMÁCÍ, „druh dudka“ – CHOCHOLATÝ, lze ale použít jinou charakteristiku, např. také „jedno z druhových jmen hus“, „druhové jméno dudka“ apod.

Za odtržené přívlastky se nepovažují např. samostatné názvy různých odrůd plodin, které jsou v zásadě **zpodstatněnými přídavnými jmény**, resp. **názvy** ve smyslu § 12 *Směrnice*. Např. VELTLÍNSKÉ ZELENÉ (odrůda vinné révy), DOBROVICKÁ (řepa), JINONICKÁ (pšenice), ale také MATČINO (jablko), HARDYHO (hruška) apod.

§ 208 Běžný přepis

*Pouze u cizojazyčných výrazů (překladová slova, vlastní jména) pocházejících z jazyků, které neužívají latinské abecedy (v křížovkách jen azbuky a řecké alfabety), je možné použít přepisu těchto nelatinských znaků. Přitom není nutno v křížovkách (jakožto pracích populárního charakteru) užívat vědecké transliterace, nýbrž lze provést tzv. **běžný přepis** v souladu s pravidly českého pravopisu.*

Komentář: Při použití výrazů z jazyků, které užívají nelatinské abecedy, lze použít tzv. běžného přepisu neboli transkripci. Není tedy nutno používat vědeckou transliteraci, jejímž smyslem je zajistit možnost zpětného přepisu do původní podoby (to zřejmě u křížovek nebude nikdy zapotřebí). Poučení o použití běžného přepisu nalezne zvědavý řešitel v přídávku *Pravidel českého pravopisu* (*Doporučená pravidla přepisu slov z cizích jazyků do češtiny*), a to především u jazyků užívajících azbuku. Na základě těchto ustanovení pak lze v křížovce použít např. ruskou řeku OM bez apostrofu apod. Při použití písmen řecké abecedy lze vyjít z běžných transkripčních tabulek, např. *Slovník antické kultury* (Svoboda 1974), jedna z tabulek je uvedena např. na stránkách <http://reckaabeceda.cz/tabulka/> aj.

Zmíněný Přídavek PČP rovněž uvádí: „*Pravidla přepisu cizojazyčných slov jsou založena na domácích pravopisných zásadách, a proto se v jednotlivých jazycích liší. Není tedy vhodné v češtině užívat ty způsoby přepisu, které se opírají o cizí pravopis nebo o cizí grafické zásady...*“ Např. hora FUJIYAMA místo FUDŽIJAMA, ruský hokejista OVECHKIN místo OVEČKIN, ruský tenista MIKHAIL YOUZHNY místo MICHAIL JUŽNYJ apod. I zde však existují výjimky např. v podobě ustálených obchodních značek jako automobil MITSUBISHI místo MICUBIŠI, ty se však u nás běžně nepřepisují z původního jazyka. Cizojazyčné přepisy typu OVECHKIN, GAŠEK (= Hašek) by bylo možné použít jen s odpovídající legendou, např. „*jméno ruského hokejisty v anglické transkripci*“, „*bývalý český hokejový brankář v přepisu z ruského jazyka*“ apod. Platí zde staré tradované pravidlo, které razil už v 80. letech minulého století guru křížovkářské teorie Roman Reisenauer: „*V křížovce lze použít téměř jakýkoli výraz, záleží na tom, jaká je pro něj použita legenda.*“

Z ustanovení současně plyne, že u jazyků, jejichž základem je latinská abeceda, se běžný, ani vědecký přepis speciálních znaků neužívá, a to ani v případě, že zahrnují znaky, které česká abeceda neobsahuje (např. ł, ś, Ń, ĩ, ř, Í, ä, ô). Takové znaky je nutno zachovat v původní podobě, a to i při křížování vpisovaných výrazů. Není tedy možné psát např. francouzské jméno François nebo polské Stanisław ve tvarech Francois či Stanislaw. Bylo by však možné použít počeštělých podob, pokud by byly řádně doloženy tištěnými prameny (např. polské město ŁÓDŹ i ŁÓDŹ).

§ 209 Opsané chyby

(1) *Opsaná chyba je nesprávný věcný údaj nebo nesprávný jazykový tvar neodpovídající věcné nebo jazykové realitě.*

(2) *Opsané chyby obsažené v aktuálním seznamu, který vydává Odborná křížovkářská komise, by měli autoři i řešitelé ve vlastním zájmu respektovat. Ty, které nejsou dosud součástí pomocného seznamu, ale jsou evidentní (např. naprosto zřejmé překlady z české slovní zásoby s vynecháním, záměnou či přehozením písmen), jsou považovány za **skryté opsané chyby** a rovněž by se jim měli autoři i řešitelé vyhnout.*

Komentář: Určující pro identifikaci opsaných chyb je průběžně aktualizovaný seznam opsaných chyb, který zpracovává Odborná křížovkářská komise jako pomocný materiál. Tento materiál je publikován na webových stránkách svazu.

Skryté opsané chyby lze identifikovat nejen z kontextu, ale také například z nesprávného abecedního řazení v hesláři. Za skryté věcné opsané chyby lze považovat také např. chybná data uvedená u osobností – např. Bedřich Smetana, český skladatel (1824–1984), správně je (1824–1884).

Oddíl druhý

VPISOVÁNÍ A KŘÍŽOVÁNÍ VÝRAZŮ A ZNAKŮ

§ 210 Užití vpisovaných výrazů

(1) *V křížovce nebo křížovkovém celku předkládaném pod jedním zadáním může být výrazu jako výrazu vpisovaného užito **pouze jednou**, bez ohledu na to, v jakém věcném významu je uveden. Za dvojí užití se nepovažuje, je-li výraz totožný sám se sebou, nebo jde-li o případ specifikovaný ve Speciální části Směrnic (shodné křížovky).*

(2) *Vpisovaný výraz musí být zpravidla vepsán **alespoň do dvou políček křížovky**. Výrazy vepsané do jednoho políčka (jednopolíčkové výrazy) mohou být užity jen při opodstatněném ztvárnění určitého vyobrazení (u figurálních křížovek), nebo v případech stanovených ve Speciální části Směrnic. Za vpisované výrazy se nepovažují „výrazy o délce jednoho políčka“, které vznikají u některých křížovek s neúplným křížováním (např. kris-krosů nebo amerických křížovek).*

§ 211 Slabika

(1) *Zásady dělení slov na slabiky jsou obsaženy v aktuální Příloze Směrnic Dělení slov na slabiky.*

(2) *Jako slabiky lze také užít interpunkčního znaménka, tiretu nebo jiného ustáleného grafického znaku či zobrazení, nikoli však doplňku znaku.*

(3) *Ve slabikových křížovkách nelze použít zkratk, značek (s výjimkou zkratkových a značkových slov), víceslabičných číslic a spojení výrazů obsahující tyto uvedené prvky.*

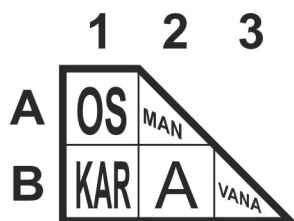
(4) *Ve slabikových křížovkách lze užít i výrazu s neslabičnou předložkou, a to tak, že se tato předložka vpisuje jako součást následující slabiky.*

Komentář: Směrnice rozlišují „dělení slov na slabiky“ od „dělení slov“. Zatímco „dělení slov na slabiky“ dodržuje striktně zásady formulované českou mluvnicí, prosté „dělení slov“ dnes tyto zásady vždy nerespektuje. Důvodem může být například automatická generace textů, typografické důvody apod. Naznačované dělení slov (např. v *Pravidlech českého pravopisu*, Lingea 2008) se snaží respektovat požadavky tisku, aby se například na koncích řádků nevyskytovaly samostatné jednopísmenné (samohláskové) slabiky. Proto například jmenovaný pramen nedělí slova na klasické slabiky (tj. výslovnostní jednotky), ale na skupiny písmen, odpovídající požadavkům tisku, tj. typografickým pravidlům. Příkladem takového dělení je: APA-TIE, ATRI-UM, AU-DIO, EO-CÉN, ETA-PA, ETI-KA, KA-KAO, ÚRO-VEŇ, UTLOU-CI atd. Některá slova pak tato pravidla nedělí vůbec: ÁRIE, OBOR, UHER, UCHO, ÚKAZ atd. Takové dělení není dělením podle slabik a ve slabikových křížovkách se o ně nelze opřít. Směrnice se naproti tomu důsledně drží „dělení slov na slabiky“ a závazný pro křížovkářskou tvorbu je proto materiál zpracovaný v příslušné Příloze Směrnic *Dělení slov na slabiky*.

§ 212 Výrazový (slovní) znak

- (1) Výrazový (slovní) znak smí být použit v křížovce nebo křížovkovém celku pouze jednou.
- (2) Výrazový (slovní) znak nesmí být totožný s žádným vpisovaným výrazem, s výjimkou případu funkčního použití jednopolíčkového vpisovaného výrazu.

Komentář: Funkčním použitím jednopolíčkového výrazu se myslí například ztvárnění figurální křížovky, případně jiné opodstatněné grafické důvody. V příkladu slovní křížovky na obrázku jsou tyto vpisované výrazy: **A**. OSMAN. – **B**. KARAVANA. – **1**. OSKAR. – **2**. MANA. – **3**. VANA. Znaky křížovky tvoří tyto výrazy (slova): OS (ústa); MAN (vazal); KAR (březno); A (spojka); VANA (koupací nádoba). Je zřejmé, že jednopolíčkový výraz **3**. VANA je totožný se znakem **B3** VANA. Tuto situaci Směrnice připouštějí (obr. 212.1).

Obr. 212.1 Shoda vpisovaného výrazu s výrazovým znakem

§ 213 Střídání znaků

V křížovce lze střídát písmena se shluky nebo střídát shluky o různé délce. Střídání musí mít zdůvodnitelný systém, jednotný pro celou křížovku, resp. její ucelenou část.

§ 214 Vpisování znaků

- (1) Do jednoho políčka obrazce lze vepsat jen jeden znak, a to buď samostatně, nebo se svým doplňkem.
- (2) Tři tečky je možno vepsat jako jeden znak, nebo jako znaky tři.

(3) *Tečku za zkratkou, iniciálami, značkou či pořadovou číslicí lze psát buď samostatně jako písmeno, nebo jako součást (doplňek) znaku.*

§ 215 Malá a velká písmena

Při vpisování výrazů zpravidla není třeba dbát pravidel pro psaní malých a velkých písmen. Rozlišování malých a velkých písmen lze použít, je-li důsledně systematické v celé křížovce nebo její ucelené části.

Komentář: Pokud se autor rozhodne pro rozlišování malých a velkých písmen (např. pro účely skrytí tajenky), musí být takové rozlišování jednotné pro celou křížovku nebo její ucelenou část.

§ 216 Směr vpisování znaků

(1) *Směr vpisování jednotlivých znaků musí odpovídat směru předepsanému v legendě.*

(2) *Je-li ve znaku více písmen, píše se vždy zleva doprava, není-li v legendě či v zadání uvedeno jinak.*

Komentář: Řazení a čtení posloupnosti znaků jednotlivých výrazů v dělených koridorech se řídí aktuální Přílohou Směrnic *Řazení a čtení znaků v prostoru děleného koridoru*.

Oddíl třetí

OBRAZEC KŘÍŽOVKY

§ 217 Souměrnost obrazce

*Součásti obrazce musí být **souměrné**, nebo musí být vytvořeny podle jiného systému či zdůvodnitelného účelu. Požadavek souměrnosti se nevztahuje na figurální křížovky, na křížovky s vepsanou legendou (švédské křížovky), na křížovky, jejichž součástmi jsou účelové výřezy pro texty, obrázky apod., a na případy povolené ve Speciální části Směrnic.*

§ 218 Rozdělovací značky

*V jedné křížovce (její ucelené části) lze použít jen rozdělovacích značek stejného druhu, pokud není kombinované použití těchto značek využito pro přesnější nebo esteticky účelnější ztvárnění daného vyobrazení (u figurálních křížovek), nebo pokud nejde o případy ze **Speciální části Směrnic** (např. polořetězovka).*

§ 219 Ucelené části křížovky

Ucelené části křížovky jsou části propojené alespoň jedním výrazem, jehož znaky se vpisují do políček navazujících částí. Navazující ucelené části křížovky se musí lišit alespoň jedním z těchto prvků:

- a) druhem vpisovaných znaků;*
- b) systémem střídání vpisovaných znaků;*

- c) formou sítě;
- d) druhem rozdělovacích značek;
- e) souměrností.

Komentář: Ucelené části křížovky jsou ohraničeny svými obrysy, které však obsahují průchody do sousední části, resp. sousedních částí. Tyto průchody zabezpečují, že ucelené části křížovky jsou mezi sebou propojeny minimálně jedním výrazem.

Oddíl čtvrtý

LEGENDA KŘÍŽOVKY

§ 220 Specifikace legendových výrazů

*Uvádění specifikací (upřesňujících údajů v závorkách legendových výrazů), jako např. „zastarale“, „nářečně“, „řídce“ apod., je na úvaze autora s ohledem na typ soutěže a užití křížovky. Specifikace přímo specifikované v pramenech jako „dříve psáno“, „starším (dřívějším) pravopisem“, je třeba uvádět vždy. Viz též Přílohu Směrnic Prameny v korespondenčních křížovkářských soutěžích ČSHAK, která pro některé případy odlišností výrazů z NJP a ze starších pramenů zavádí nutnost tzv. **povinné specifikace**.*

§ 221 Řazení legendových výrazů

Řazení legendových výrazů odpovídá pořadí vpisovaných výrazů v příslušném koridoru, nejde-li o křížovku se zpřeházenou legendou, nebo v příslušných koridorech, nejde-li o křížovku se sdruženou legendou. Správné řazení legendových výrazů v dělených koridorech popisuje Příloha Směrnic Řazení legendových výrazů.

§ 222 Legenda cizojazyčných výrazů

Je-li vpisovaný výraz cizojazyčný, je třeba u legendového výrazu specifikovat, o jaký jazyk se jedná. Cizojazyčná osobní jména je rovněž možné charakterizovat legendou spojující je s konkrétními osobami. Zeměpisné názvy lze uvádět buď v doložené české podobě, nebo v jazyce, z něhož příslušné jméno vychází.

Komentář: Na použití cizojazyčného výrazu lze upozornit několika způsoby. Ustálil se úzus, že **přímý překlad slova** se uvádí např. jako: IBA – slovensky „jen“; CAT – anglicky „kočka“, AMI – francouzsky „přítel“ apod. **Obepsaný cizojazyčný výraz** se podle tohoto úzu obvykle specifikuje v závorce, např. DOG – domácí zvíře (anglicky), přítel člověka (anglicky) = pes; TABLE – kus nábytku (anglicky) = stůl; IBA – pouze (slovensky) = jen apod. Jinou možností je např. ET – latinská spojka; DER – německý určitý člen; TÍ – slovenské ukazovací zájmeno; ÁR – slovenská polní míra apod.

Zcela nevhodná je např. legenda „cizí mužské jméno“ – PAOLO: ustanovení totiž ukládá specifikovat, v jakém jazyce se toto jméno používá, tedy „italské mužské jméno“ nebo Pavel (v Itálii) apod. Je však možné spojit legendu k tomuto výrazu s konkrétní osobou (např. OLES – jméno ukrajinského spisovatele Hončara).

Co se týká zeměpisných jmen, lze použít buď zavedený český název (LONDÝN, PAŘÍŽ, BERLÍN apod.), nebo také místní název (LONDON, PARIS, BERLIN apod.). Takové cizojazyčné alternativy se ovšem započítávají do tzv. **limitovaných výrazů** (viz dokumenty ČSHAK *Kritéria kvality křížovek* a *Statistické údaje o křížovce*), na rozdíl od názvů přejatých do češtiny.

§ 223 Upozornění na rébusový způsob vpisování

Na použití rébusového způsobu vpisování je povinen autor v legendě nebo v zadání křížovky upozornit. Pokud je v křížovce nebo křížovkovém celku více výrazů, u nichž je použito rébusové vpisování, je nutno uvést celkový počet takových výrazů.

Oddíl pátý

TAJENKA KŘÍŽOVKY

§ 224 Povinnost obsahovat tajenku

Každá křížovka musí obsahovat tajenku. Jde-li o křížovkový celek tvořený několika křížovkami nebo o křížovku s ucelenými částmi, musí každá křížovka nebo ucelená část obsahovat alespoň díl, znak či fragment tajenky.

§ 225 Specifika tajenek

- (1) Je-li tajenkou samostatný pojem, platí pro něj pravidla pro vpisované výrazy.*
- (2) V tajence lze vynechat interpunkční znaménka.*
- (3) Vyžaduje-li to pointa, je možné v tajence použít i výrazy, které jsou jinak pro jazykovou nebo věcnou nesprávnost nepřipustné.*

§ 226 Skrytá tajenka

- (1) V případě skryté tajenky je v zadání křížovky nutno uvést, že tajenka je zcela nebo zčásti skryta. Autor je povinen skrytou tajenku vyčíslit pro každý systém skrytí zvlášť.*

Komentář: Vyčíslením tajenky se rozumí uvedení počtu písmen každého skrytého tajenkového (i dílčího) výrazu, z něhož je pak také patrné, z kolika slov (výrazů) se příslušný tajenkový výraz skládá, např. ČAPEK (5). Je vhodné, aby autor nezvyklé způsoby skrytí tajenek blíže specifikoval. Zkratky a značky se jako samostatné výrazy vyčíslují jako celek, nikoli po znacích, např. VUT (3) a nikoli (1 1 1), ale AV ČR se vyčíslí jako (2 2) a nikoli (4), protože v tomto případě jde o dva dílčí zkratkové výrazy AV a ČR, na rozdíl od ČSAV (4).

- (2) Všechny znaky jednoho dílu skryté tajenky musí být skryty **stejným systémem**.*
- (3) Je-li tajenka skryta jiným způsobem než v obrazci křížovky, je na to autor, s výjimkou náročnějších soutěží (ČKL – skupina A, JLA, MLSK, NKM), povinen upozornit, aniž by konkrétní způsob skrytí dále blíže specifikoval.*

Komentář: Dejme tomu, že křížovka obsahuje skrytou tajenku ČESKÝ HEREC MIROSLAV HORNÍČEK. Pokud jsou všechny dílčí výrazy skryty stejným způsobem, uvede autor: „Tajenka

je skryta (5 5 8 8)“, z čehož řešitel pozná, že tajenka má 4 slova, která jsou skryta **stejným systémem**.

Jestliže je jedna část skryté tajenky (ČESKÝ HEREC) skryta jedním systémem a druhá část jiným systémem (MIROSLAV HORNÍČEK), uvede autor např.: „*První díl tajenky (5 5) a druhý díl tajenky (8 8) jsou skryty.*“

Pokud je první díl tajenky v obrazci a druhý díl jinde (např. v legendě, v zadání, v průvodním textu, v označení koridorů, v abecedním uspořádání tajenek apod.), uvede autor méně náročných soutěží např.: „*První díl tajenky je skryt (5 5), druhý díl tajenky je skryt (8 8) mimo obrazec křížovky.*“

Oddíl šestý

ZADÁNÍ KŘÍŽOVKY

§ 227 Závaznost zadání

Všechny části zadání, s výjimkou výčtu pramenů, jsou pro řešitele závazné.

§ 228 Název křížovky

Křížovka musí být správně a úplně pojmenována. Předkládá-li se však křížovka souměrná, písmenná, standardní, normální a s obrazcem, pak není třeba příslušné údaje v zadání uvádět.

§ 229 Popisy způsobu řešení

(1) Nové formy křížovek (zkumavky) je třeba opatřit stručnými návody k řešení. V zadání zkumavky je třeba uvést kromě údajů nezbytných podle společných pravidel i její charakteristiku, z níž musí být zřejmý jednoznačný způsob řešení, a další údaje, ze kterých bude vyplývat, že odlišnost je odůvodněna novostí určitých prvků nebo náležitostí.

(2) Zavedení nezvyklých prvků, které nejsou přesně popsány ve Směrnících, je třeba specifikovat, aby mohl řešitel dospět k autorskému či alternativnímu řešení.

Komentář: Protože principy zkumavek nejsou popsány konkrétními pravidly, je třeba, aby autor zkumavky podal srozumitelný návod k jejímu vyřešení.